

Chương 3. Không gian véctor

§1. KHÁI NIỆM KHÔNG GIAN VÉCTOR

1.1. Định nghĩa. Một tập $V \neq \emptyset$ được gọi là *không gian véctor* (*không gian tuyến tính*) trên $\mathbb{R}$ (hay $\mathbb{R}$ - không gian véctor) nếu:

- Có 2 phép toán:
- Phép cộng 2 véctor:

$$\begin{aligned} V \times V &\rightarrow V && \text{(Phép cộng khép kín)} \\ (x, y) &\mapsto x + y \end{aligned}$$

- Phép nhân 1 số với véctor (phép nhân vô hướng):

$$\begin{aligned} \mathbb{R} \times V &\rightarrow V && \text{(Phép nhân vô hướng khép kín)} \\ (\alpha, x) &\mapsto \alpha x \end{aligned}$$

- Hai phép toán trên thỏa mãn 8 tiên đề sau: $\forall x, y, z \in V; \forall \alpha, \beta \in \mathbb{R}$

1) Cộng kết hợp: $(x + y) + z = x + (y + z)$

2) Cộng giao hoán: $x + y = y + x$

3) Tồn tại phần tử $\theta \in V$ sao cho: $\theta + x = x$.

Phần tử θ được gọi là phần tử trung hòa.

4) Với $\forall x \in V, \exists (-x) \in V$ sao cho: $x + (-x) = \theta$.

Phần tử $-x$ được gọi là phần tử đối của x .

5) $\alpha(x + y) = \alpha x + \alpha y$

6) $(\alpha + \beta)x = \alpha x + \beta x$

7) $(\alpha\beta)x = \alpha(\beta x)$

8) Tiên đề Unita: $1.x = x$

Mỗi phần tử của V được gọi là một véctơ. Mỗi phần tử trong $\mathbb{R}$ được gọi là vô hướng.

VD1.

Tập gồm tất cả các bộ n số thực: $\mathbb{R}^n = \left\{ (x_1, x_2, \dots, x_n) \mid x_i \in \mathbb{R}; i = \overline{1, n} \right\}$

là không gian véctơ trên $\mathbb{R}$ với

- Phép cộng 2 véctơ : $x + y = (x_1 + y_1, x_2 + y_2, \dots, x_n + y_n)$

với $x = (x_1, x_2, \dots, x_n)$; $y = (y_1, y_2, \dots, y_n)$

- Phép nhân vô hướng: $\alpha x = (\alpha x_1, \alpha x_2, \dots, \alpha x_n)$

$\Rightarrow \theta = (0, 0, \dots, 0)$; $-x = (-x_1, -x_2, \dots, -x_n)$

VD2. Ký hiệu: R_2 là tập hợp tất cả các véctơ tự do trong mặt phẳng với phép cộng véctơ và phép nhân 1 số thực với véctơ được định nghĩa như ở phổ thông. Khi đó R_2 là không gian véctơ trên $\mathbb{R}$
 $\Rightarrow \theta = \vec{0}$; véctơ đối của $\vec{x}$ là $-\vec{x}$

Tương tự: R_3 là tất cả các véctơ tự do trong không gian với phép cộng và nhân vô hướng như trên cũng là không gian véctơ trên $\mathbb{R}$

VD3. Ký hiệu: $P_n[x]$ là tập tất cả các đa thức với hệ số thực có bậc không quá n ($n \in \mathbb{N}^*$), tức:

$$P_n[x] = \{a_0 + a_1x + a_2x^2 + \dots + a_nx^n \mid a_i \in \mathbb{R}; i = \overline{0, n}\}$$

với phép cộng 2 đa thức và phép nhân 1 số với đa thức thông thường.

Khi đó $P_n[x]$ là không gian vectơ trên $\mathbb{R}$

$$\begin{aligned} \Rightarrow \quad \theta &= 0 + 0.x + 0.x^2 + \dots + 0.x^n \\ - p(x) &= -a_0 - a_1x - a_2x^2 - \dots - a_nx^n \end{aligned}$$

VD4. Ký hiệu: $M_{m \times n}(\mathbb{R})$ là tập tất cả các ma trận cỡ $m \times n$ trên $\mathbb{R}$ với phép toán cộng 2 ma trận và nhân 1 số với ma trận. Khi đó $M_{m \times n}(\mathbb{R})$ là không gian vectơ trên $\mathbb{R}$

1.2. Các tính chất.

Định lý. Trong không gian véctor V ta có:

- Véctor θ là duy nhất
- Véctor đối của véctor $x \in V$ là duy nhất
- $\forall x \in V$ ta có $0.x = \theta$
- $\forall x \in V$ ta có $(-1).x = -x$
- $\forall k \in \mathbb{R}$ ta có $k.\theta = \theta$
- Với $x \in V, k \in \mathbb{R}$ ta có $kx = \theta \Leftrightarrow \begin{cases} k = 0 \\ x = \theta \end{cases}$

Định nghĩa.

$$\forall x, y \in V : x - y = x + (-y)$$

§2. SỰ ĐỘC LẬP TUYẾN TÍNH VÀ PHỤ THUỘC TUYẾN TÍNH

2.1. Định nghĩa. Cho không gian vectơ V và hệ vectơ $a_1, a_2, \dots, a_n \in V$

- Một **tổ hợp tuyến tính (thtt)** của hệ vectơ đã cho là 1 tổng có dạng:

$$x = \sum_{i=1}^n \lambda_i a_i = \lambda_1 a_1 + \lambda_2 a_2 + \dots + \lambda_n a_n \in V, \text{ trong đó: } \lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n \in \mathbb{R}$$

Khi đó ta nói x **biểu thị tuyến tính** qua các vectơ $a_i, i = \overline{1, n}$

Như vậy, vectơ θ là thtt của mọi hệ vectơ.

- Hệ vectơ $\{a_1, a_2, \dots, a_n\}$ được gọi là **phụ thuộc tuyến tính (pttt)** nếu tồn tại các số $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n \in \mathbb{R}$ không đồng thời bằng 0 sao cho thtt của hệ bằng θ (tức $\lambda_1 a_1 + \lambda_2 a_2 + \dots + \lambda_n a_n = \theta$).

- Hệ vectơ $\{a_1, a_2, \dots, a_n\}$ được gọi là **độc lập tuyến tính (đltt)** nếu nó không pttt, tức là từ $\lambda_1 a_1 + \lambda_2 a_2 + \dots + \lambda_n a_n = \theta$

suy ra $\lambda_i = 0; \forall i = \overline{1, n}$

VD 1.

1) Trong $\mathbb{R}^3$: $x = (1, 2, 3)$; $y = (4, 5, 6)$

Ta có: $z = -2x + 3y = (-2, -4, -6) + (12, 15, 18) = (10, 11, 12)$

Khi đó $z = (10, 11, 12)$ là thtt của các véctơ x và y

2) Véctơ $z = (7, -3, 0) \in \mathbb{R}^3$ có phải là thtt của hệ hai véctơ

$x = (1, 1, 0)$; $y = (1, -1, 0)$ không ?

VD 2.

Trong $\mathbb{R}^2$: $x = (1, -1)$; $y = (2, 3)$. Hệ $\{x, y\}$ đltd vì:

$$\text{Xét } \lambda_1 x + \lambda_2 y = \theta \Leftrightarrow (\lambda_1, -\lambda_1) + (2\lambda_2, 3\lambda_2) = (0, 0) \Leftrightarrow \begin{cases} \lambda_1 + 2\lambda_2 = 0 \\ -\lambda_1 + 3\lambda_2 = 0 \end{cases}$$

Giải hệ suy ra $\lambda_1 = \lambda_2 = 0$ (hoặc vì hệ phương trình tuyến tính thuần

nhất có $\begin{vmatrix} 1 & 2 \\ -1 & 3 \end{vmatrix} = 5 \neq 0$ nên hệ chỉ có nghiệm tầm thường).

VD 3. Trong $\mathbb{R}^3$: $x = (-1, 3, 2)$; $y = (2, 0, 1)$; $z = (0, 6, 5)$.

Hệ $\{x, y, z\}$ pttt vì: Xét $\lambda_1 x + \lambda_2 y + \lambda_3 z = \theta; (*) \Leftrightarrow \begin{cases} -\lambda_1 + 2\lambda_2 = 0 \\ 3\lambda_1 + 6\lambda_3 = 0 \\ 2\lambda_1 + \lambda_2 + 5\lambda_3 = 0 \end{cases}$

Đây là hệ phương trình tuyến tính thuần nhất có $\begin{vmatrix} -1 & 2 & 0 \\ 3 & 0 & 6 \\ 2 & 1 & 5 \end{vmatrix} = 0$

nên hệ có nghiệm không tầm thường, tức tồn tại các số $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3$ không đồng thời bằng 0 để $(*)$ đúng. Vậy hệ pttt.

2.2. Định lý. Hệ vectơ $a_1, a_2, \dots, a_n$ trong không gian vectơ V là pttt khi và chỉ khi có một trong các vectơ của hệ là thtt của các vectơ còn lại.

2.3. Hệ quả. ▪ Mọi hệ chứa vectơ không đều pttt

▪ Nếu có một hệ con của hệ pttt thì hệ đã cho cũng pttt

$\Rightarrow$ Như vậy, nếu hệ đltt thì mọi hệ con của hệ cũng đltt

VD. Xét VD.1) ở trên thì hệ $\{x, y, z\}$ pttt vì $z = -2x + 3y$.

Nhưng hệ $\{x, y\}$ đltt vì:

$$\text{Xét } \lambda_1 x + \lambda_2 y = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} \lambda_1 + 4\lambda_2 = 0 \\ 2\lambda_1 + 5\lambda_2 = 0 \\ 3\lambda_1 + 6\lambda_2 = 0 \end{cases} \Rightarrow \lambda_1 = \lambda_2 = 0$$

§3. CƠ SỞ VÀ SỐ CHIỀU CỦA KHÔNG GIAN VÉCTƠ

3.1. Định nghĩa.

Cho không gian véctơ V . Hệ véctơ $E = \{e_1, e_2, \dots, e_n\}$ được gọi là *cơ sở* của V nếu

- Hệ E đltt.
- Hệ E là *hệ sinh* (hay *tập sinh*) của V , tức với $\forall x \in V$ thì x là thtt của hệ E , nghĩa là tồn tại các số $x_i \in \mathbb{R}, i = \overline{1, n}$ sao cho

$$x = x_1 e_1 + \dots + x_n e_n$$

Khi đó ta cũng nói E *sinh ra* V .

Bộ số $(x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n$ được gọi là *tọa độ* của véctơ x đối với cơ sở E và ký hiệu là $x_E = (x_1, x_2, \dots, x_n)$

Bổ đề. Với mỗi vectơ $x \in V$ thì tọa độ đối với một cơ sở E là duy nhất

Định lý. Nếu $x_E = (x_1, \dots, x_n)$ và $y_E = (y_1, \dots, y_n)$ thì

- $(x + y)_E = (x_1 + y_1, \dots, x_n + y_n)$
- $(\lambda x)_E = (\lambda x_1, \dots, \lambda x_n); \lambda \in \mathbb{R}$

VD.

1) Trong $\mathbb{R}^2$: Xét $e_1 = (1, 0); e_2 = (0, 1)$. Hệ $E = \{e_1, e_2\}$ là một cơ sở của $\mathbb{R}^2$ và được gọi là cơ sở chính tắc của $\mathbb{R}^2$. Thật vậy:

- E đltt vì: Xét $\lambda_1 e_1 + \lambda_2 e_2 = \theta \Leftrightarrow (\lambda_1, 0) + (0, \lambda_2) = (0, 0)$

$$\Leftrightarrow (\lambda_1, \lambda_2) = (0, 0) \Rightarrow \lambda_1 = \lambda_2 = 0.$$

- E là hệ sinh vì: $\forall x \in \mathbb{R}^2$ ta có

$x = (x_1; x_2) = x_1(1, 0) + x_2(0, 1) = x_1 e_1 + x_2 e_2$. Vậy x là một thtt của E .

2) Trong $\mathbb{R}^2$: Xét hệ $F = \{e_1 = (1, -1); e_2 = (0, 1)\}$. Ta có

- Hệ F đltt vì: Xét $\lambda_1 e_1 + \lambda_2 e_2 = \theta \Leftrightarrow (\lambda_1, -\lambda_1) + (0, \lambda_2) = (0, 0)$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} \lambda_1 = 0 \\ -\lambda_1 + \lambda_2 = 0 \end{cases} \Rightarrow \lambda_1 = \lambda_2 = 0.$$

- Hệ F là hệ sinh vì: Lấy bất kỳ $x = (x_1; x_2) \in \mathbb{R}^2$, tìm a, b sao cho

$$x = a e_1 + b e_2 \Leftrightarrow (x_1; x_2) = a(1, -1) + b(0, 1) = (a, b - a)$$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} a = x_1 \\ b - a = x_2 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} a = x_1 \\ b = x_1 + x_2 \end{cases} \Rightarrow x = x_1 e_1 + (x_1 + x_2) e_2$$

$\Rightarrow x$ là một thtt của F .

Vậy F là một cơ sở của $\mathbb{R}^2$.

3) Hoàn toàn tương tự, trong $\mathbb{R}^n$: Xét hệ vectơ $e_1 = (1, 0, \dots, 0)$

$$e_2 = (0, 1, \dots, 0)$$

.....

$$e_n = (0, 0, \dots, 1)$$

$\Rightarrow$ Hệ $E = \{e_1, e_2, \dots, e_n\}$ là một cơ sở của $\mathbb{R}^n$ và được gọi là cơ sở chính tắc của $\mathbb{R}^n$.

Nhân xét. Một không gian vectơ có thể có nhiều cơ sở.

3.2. Hạng của hệ vectơ

Trong không gian vectơ V cho hệ vectơ $S = \{a_1, a_2, \dots, a_m\}$. Giả sử không gian vectơ V có cơ sở $E = \{e_1, e_2, \dots, e_n\}$. Biểu diễn mỗi vectơ của hệ S theo cơ sở E ta có

$$a_1 = a_{11}e_1 + a_{12}e_2 + \dots + a_{1n}e_n$$

$$a_2 = a_{21}e_1 + a_{22}e_2 + \dots + a_{2n}e_n$$

.....

$$a_m = a_{m1}e_1 + a_{m2}e_2 + \dots + a_{mn}e_n$$

$$\text{Ma trận } A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{pmatrix} \text{ được gọi là } \textcolor{red}{\text{ma trận tọa độ}}$$

của hệ véctơ S đối với cơ sở E

Định nghĩa . *Hạng của hệ véctơ* S (ký hiệu: $r(S)$) là số r sao cho:

- Có r véctơ của S đltt.
- Mọi véctơ của hệ S đều là thtt của r véctơ đó.

Nhân xét.

- Hạng của hệ véctơ S là số r khi và chỉ khi tồn tại r véctơ của hệ S đltt và mọi hệ gồm $(r + 1)$ véctơ của S đều pttt.
- Hạng của hệ véctơ S là số tối đa các véctơ đltt của hệ.
- Có thể xét sự đltt hay pttt của hệ S gồm m véctơ thông qua xét hạng của hệ, nếu $r(S) = m$ thì hệ S đltt, nếu $r(S) < m$ thì hệ S pttt

Định lý 1. Nếu V là không gian vectơ có một cơ sở hữu hạn thì hạng của một hệ vectơ trong V bằng hạng của ma trận tọa độ của hệ đó đối với một cơ sở bất kỳ của V .

Nhân xét. Xét hệ S có m vectơ. Khi đó:

- Nếu $r(A) = m$ thì hệ S đltd.
- Nếu $r(A) < m$ thì hệ S pttd

VD. Tìm hạng của hệ vectơ $S = \{a_1, a_2, a_3, a_4\} \subset \mathbb{R}^3$ với $a_1 = (1, 3, 0)$, $a_2 = (0, 2, 4)$, $a_3 = (1, 5, 4)$, $a_4 = (1, 1, -4)$.

Định lý 2. Nếu trong không gian vectơ V có một cơ sở gồm n vectơ thì mọi hệ gồm $(n+1)$ vectơ trong V đều pttt.

Hệ quả. Nếu không gian vectơ V có một cơ sở gồm n vectơ thì số vectơ của một cơ sở bất kỳ của V cũng bằng n .

3.3. Định nghĩa. Một không gian vectơ V được gọi là *không gian vectơ hữu hạn chiều* nếu tồn tại một cơ sở trong V gồm một số hữu hạn vectơ. Số vectơ trong cơ sở của V gọi là *số chiều của V* và ký hiệu là: $\dim V$

VD. 1) $\mathbb{R}^n$ là không gian vectơ hữu hạn chiều, $\dim \mathbb{R}^n = n$

2) Trong $P_n[x]$: Hệ vectơ $\{1, x, x^2, \dots, x^n\}$ là cơ sở chính tắc của $P_n[x]$, do đó $P_n[x]$ là không gian vectơ hữu hạn chiều, $\dim P_n[x] = n + 1$.

3) Trong không gian vectơ $M_{m \times n}(\mathbb{R})$:

Xét hệ vectơ $\{e_{ij}\}$ mà $e_{ij}, 1 \leq i \leq m, 1 \leq j \leq n$ là ma trận cỡ $m \times n$ mà phần tử ở vị trí (i, j) bằng 1 và các phần tử ở vị trí khác bằng 0, tức

$$e_{11} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & 0 \end{pmatrix}; e_{12} = \begin{pmatrix} 0 & 1 & \dots & 0 \\ 0 & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & 0 \end{pmatrix}; \dots; e_{mn} = \begin{pmatrix} 0 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & 1 \end{pmatrix}$$

Hệ $E = \{e_{11}, e_{12}, \dots, e_{mn}\}$ là cơ sở chính tắc của $M_{m \times n}(\mathbb{R})$. Vậy $M_{m \times n}(\mathbb{R})$

là không gian vectơ hữu hạn chiều, $\dim M_{m \times n}(\mathbb{R}) = m.n$

Định lý. Nếu V là không gian vectơ n chiều thì mọi hệ gồm n vectơ đlitt trong V đều là cơ sở của V .

VD. Hệ

$$S = \{a_1 = (1, 1, 2), a_2 = (1, -1, 0), a_3 = (2, 0, 1)\}$$

có là cơ sở của $\mathbb{R}^3$ không?

3.4. Không gian véc tơ con

3.4.1. Định nghĩa.

Cho không gian véc tơ V . Tập con $\emptyset \neq A \subset V$ được gọi là *không gian véc tơ con* (hay *không gian con*) của V nếu A cũng là không gian véc tơ với hai phép toán trên V .

3.4.2. Định lý. (Tiêu chuẩn không gian con)

Cho không gian véc tơ V . Tập con $\emptyset \neq A \subset V$ là không gian véc tơ con của V khi và chỉ khi:

$$\left\{ \begin{array}{l} \bullet \forall a, b \in A \text{ thì } a + b \in A \\ \bullet \forall \alpha \in \mathbb{R}, \forall a \in A \text{ thì } \alpha a \in A \end{array} \right.$$

VD1.

Cho V là một không gian véc tơ. Khi đó

- V là không gian con của V .
- Tập $\{\theta_V\}$ là không gian con của V .

Hai không gian con $\{\theta_V\}$ và V là hai không gian con tầm thường của V

VD2.

Cho tập hợp $A = \{x = (x_1, x_2, x_3) \in \mathbb{R}^3 \mid 2x_1 + x_2 + x_3 = 0\}$.

Chứng minh rằng A là không gian véc tơ con của $\mathbb{R}^3$

VD3.

Chứng minh rằng tập hợp $A = \left\{ \begin{bmatrix} 0 & a \\ b & 0 \end{bmatrix} \mid a, b \in \mathbb{R} \right\}$ là không gian con của không gian véc tơ $M_2(\mathbb{R})$

3.4.3. Không gian con sinh bởi hệ véctơ.

Định nghĩa 1. Cho không gian véctơ V và $S = \{a_1, a_2, \dots, a_n\}$ là một hệ véctơ của V . Ta gọi tập tất cả các thtt của hệ S là *bao tuyến tính* của S , ký hiệu là $\text{span}S$. Như vậy

$$\text{Span}S = \left\{ \lambda_1 a_1 + \lambda_2 a_2 + \dots + \lambda_n a_n \mid \lambda_i \in \mathbb{R}; a_i \in V \right\}$$

Định lý 1. $\text{Span}S$ là một không gian con của V

Định nghĩa 2. $\text{Span}S$ được gọi là *không gian véctơ con sinh bởi hệ véctơ* S và ký hiệu là $\langle S \rangle = \langle a_1, a_2, \dots, a_n \rangle = \text{Span}S$

VD1. Xét A là không gian con của $\mathbb{R}^3$ như trong VD2 trong mục 4.2.

Ta có: $\forall x = (x_1, x_2, x_3) \in A \Leftrightarrow 2x_1 + x_2 + x_3 = 0 \Leftrightarrow x_3 = -2x_1 - x_2$

Do đó: $x = (x_1, x_2, -2x_1 - x_2) = x_1(1, 0, -2) + x_2(0, 1, -1)$

Suy ra $A = \langle S \rangle$ với $S = \{(1, 0, -2); (0, 1, -1)\}$. Vậy S là hệ sinh của A .

Kiểm tra thấy S đltt. Do đó S là cơ sở của A . Vậy $\dim A = 2$

Định lý 2. Nếu S là không gian véc tơ con của không gian véc tơ hữu hạn chiều V thì S là không gian véc tơ hữu hạn chiều và $\dim S \leq \dim V$.

Dấu “=” xảy ra khi và chỉ khi $S = V$.

Mệnh đề. Nếu $\{e_1, \dots, e_k\}$ là cơ sở của không gian véc tơ con S của không gian véc tơ n chiều V thì tồn tại các véc tơ $e_{k+1}, \dots, e_n$ thuộc V sao cho $\{e_1, \dots, e_k, e_{k+1}, \dots, e_n\}$ là cơ sở của V .

Định lý 3.

- 1) $\langle S \rangle$ là không gian con nhỏ nhất chứa S .
- 2) $\dim \langle S \rangle = r(S)$.

Nhân xét. Nếu $\dim \langle S \rangle = k$ thì mọi hệ gồm k vectơ đlitt của S đều là cơ sở của $\langle S \rangle$

VD2. Xét hệ vectơ S trong VD mục 3.2. Tìm $\dim \langle S \rangle$ và một cơ sở của $\langle S \rangle$

3.5. Không gian nghiệm của hệ phương trình tuyến tính thuần nhất

Xét hệ phương trình tuyến tính thuần nhất m phương trình, n ẩn:

$$AX = O \quad (1)$$

Ký hiệu: *Tập hợp nghiệm* của hệ (1) là N

Định lý 1. N là một không gian con của $\mathbb{R}^n$, nó được gọi là *không gian nghiệm* của hệ phương trình tuyến tính thuần nhất (1) và $\dim N = n - r$; với $r = r(A)$

Định nghĩa. Mỗi cơ sở của không gian nghiệm của hệ phương trình tuyến tính thuần nhất (1) được gọi là một *hệ nghiệm cơ bản* của hệ phương trình đó.

Nếu $\{\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_{n-r}\}$ là một hệ nghiệm cơ bản của hệ (1) thì $c_1\beta_1 + c_2\beta_2 + \dots + c_{n-r}\beta_{n-r}$; với $c_i \in \mathbb{R}; i = \overline{1, n-r}$ được gọi là một *ng nghiệm tổng quát* của (1). Do đó

$$N = \left\{ c_1\beta_1 + c_2\beta_2 + \dots + c_{n-r}\beta_{n-r}; \text{ với } c_i \in \mathbb{R}; i = \overline{1, n-r} \right\}$$

Nhân xét. Nếu (1) là hệ phương trình Cramer thì hệ chỉ có duy nhất nghiệm tầm thường. Tức $N = \{(0, 0, \dots, 0)\}$, do đó $\dim N = 0$

VD1. Tìm một hệ nghiệm cơ bản của hệ phương trình sau và giải hệ phương trình đó

$$\begin{cases} x_1 + 7x_2 - 8x_3 + 9x_4 = 0 \\ 2x_1 - 3x_2 + 3x_3 - 2x_4 = 0 \\ 5x_1 + x_2 - 2x_3 + 5x_4 = 0 \\ 3x_1 - 13x_2 + 14x_3 - 13x_4 = 0 \end{cases}$$

Dựa vào mối liên hệ giữa nghiệm của hệ phương trình tuyến tính tổng quát và nghiệm của hệ phương trình tuyến tính thuần nhất tương ứng ta suy ra: Nếu biết một nghiệm λ nào đó của hệ phương trình tuyến tính tổng quát và tập hợp N các nghiệm của hệ phương trình tuyến tính thuần nhất tương ứng thì ta suy ra tập tất cả các nghiệm của hệ phương trình tuyến tính tổng quát là:

$$\lambda + N = \{\lambda + u \mid u \in N\}$$

VD2. Giải hệ phương trình sau:
$$\begin{cases} x_1 + 7x_2 - 8x_3 + 9x_4 = 3 \\ 2x_1 - 3x_2 + 3x_3 - 2x_4 = 5 \\ 5x_1 + x_2 - 2x_3 + 5x_4 = 13 \\ 3x_1 - 13x_2 + 14x_3 - 13x_4 = 7 \end{cases}$$

3.6. Đổi cơ sở và phép biến đổi tọa độ.

Cho V là không gian vectơ n chiều có các cơ sở là

$$E = \{e_1, e_2, \dots, e_n\}; \quad E' = \{e'_1, e'_2, \dots, e'_n\}$$

Giả sử biểu diễn các phần tử của cơ sở E' qua cơ sở E ta được:

$$e'_1 = a_{11}e_1 + a_{21}e_2 + \dots + a_{n1}e_n$$

$$e'_2 = a_{12}e_1 + a_{22}e_2 + \dots + a_{n2}e_n$$

.....

$$e'_n = a_{1n}e_1 + a_{2n}e_2 + \dots + a_{nn}e_n$$

Ma trận

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{pmatrix}$$

được gọi là *ma trận chuyển cơ sở* từ cơ sở E sang cơ sở E' và ký hiệu là $A_{E \rightarrow E'}$

Khi đó A^{-1} được gọi là ma trận chuyển từ cơ sở E' sang cơ sở E.

Cho $x \in V$. Giả sử $x_E = (x_1, x_2, \dots, x_n)$ và $x_{E'} = (x'_1, x'_2, \dots, x'_n)$

Khi đó ta có công thức chuyển từ tọa độ $(x'_1, x'_2, \dots, x'_n)$ sang tọa độ

$(x_1, x_2, \dots, x_n)$ là $[x]_E = A[x]_{E'}$

Trong đó: $[x]_E$ và $[x]_{E'}$ là các ma trận cột tọa độ

$$[x]_E = \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix} = [x_1 \quad x_2 \quad \dots \quad x_n]^T ; [x]_{E'} = \begin{bmatrix} x'_1 \\ x'_2 \\ \vdots \\ x'_n \end{bmatrix} = [x'_1 \quad x'_2 \quad \dots \quad x'_n]^T$$

Vì ma trận chuyển từ cơ sở E' sang cơ sở E là A^{-1} nên công thức chuyển từ tọa độ $(x_1, x_2, \dots, x_n)$ sang tọa độ $(x'_1, x'_2, \dots, x'_n)$ là

$$[x]_{E'} = A^{-1} [x]_E$$

Nhân xét. Cho $E = \{e_i\}$, $E' = \{e'_i\}$, $E'' = \{e''_i\}$ là các cơ sở của không gian vectơ n chiều V

Nếu A là ma trận chuyển từ cơ sở E sang cơ sở E'

B là ma trận chuyển từ cơ sở E' sang cơ sở E''

thì AB là ma trận chuyển từ cơ sở E sang cơ sở E''

VD1. Trong $\mathbb{R}^2$, cho các cơ sở $E = \{e_1 = (1, 0); e_2 = (0, 1)\}$
 $E' = \{e'_1 = (1, 1); e'_2 = (2, 1)\}$

a) Tìm ma trận chuyển cơ sở $A_{E \rightarrow E'}$

b) Tìm $[x]_{E'}$, nếu $x_E = (7, 2)$

VD2. Trong $\mathbb{R}^2$, cho các cơ sở $E = \{e_1 = (1, 0); e_2 = (0, -1)\}$
 $E' = \{e'_1 = (2, -1); e'_2 = (1, 1)\}$

Tìm $[x]_E$ biết $x_{E'} = (1, 2)$

§4. KHÔNG GIAN EUCLIDE

4.1. Định nghĩa. Cho không gian vectơ V trên $\mathbb{R}$, lấy bất kỳ $x, y \in V$.

Tích vô hướng của x và y là một số thực, ký hiệu là $\langle x, y \rangle$ thỏa mãn

các tính chất sau: 1) $\langle x, x \rangle \geq 0$ và $\langle x, x \rangle = 0 \Leftrightarrow x = \theta$

$$2) \quad \langle x, y \rangle = \langle y, x \rangle$$

$$3) \quad \langle x + y, z \rangle = \langle x, z \rangle + \langle y, z \rangle; \forall z \in V$$

$$4) \quad \langle \lambda x, y \rangle = \lambda \langle x, y \rangle; \forall \lambda \in \mathbb{R}$$

▪ Không gian vectơ V hữu hạn chiều trên $\mathbb{R}$ cùng với một tích vô hướng đã cho trên V được gọi là một *không gian Euclide*.

VD. Không gian vectơ $\mathbb{R}^n$ là không gian Euclide với tích vô hướng thông thường (tích vô hướng Euclide) tương tự như trong $\mathbb{R}^2$ và $\mathbb{R}^3$

$$\langle x, y \rangle = \langle (x_1, \dots, x_n), (y_1, \dots, y_n) \rangle = x_1 y_1 + \dots + x_n y_n$$

4.2. Độ dài của vectơ

Định nghĩa. Cho không gian Euclide V và $x \in V$. **Độ dài** (hay **chuẩn**) của vectơ x , ký hiệu $\|x\|$ là số thực được xác định bởi $\|x\| = \sqrt{\langle x, x \rangle}$

- Nếu $\|x\| = 1$ thì x được gọi là **vectơ đơn vị**.
- $d(x, y) = \|x - y\|$ được gọi là **khoảng cách** giữa x và y .
- Việc chia một vectơ khác θ cho độ dài của nó được gọi là **chuẩn hóa vectơ** đó. Khi đó ta sẽ được vectơ đơn vị. Tức $\frac{x}{\|x\|} = y \Rightarrow \|y\| = 1$

VD. Trong không gian Euclide $\mathbb{R}^n$, cho $x = (x_1, \dots, x_n)$ ta có

$\|x\| = \sqrt{\langle x, x \rangle} = \sqrt{x_1^2 + \dots + x_n^2}$ gọi là độ dài Euclide của $x \in \mathbb{R}^n$

Tính chất.

- $\|x\| \geq 0$ và $\|x\| = 0 \Leftrightarrow x = \theta$
- $\|\lambda x\| = |\lambda| \|x\|; \forall \lambda \in \mathbb{R}$
- $\|x + y\| \leq \|x\| + \|y\|$; (bất đẳng thức tam giác)
- Bất đẳng thức Cauchy-Schwartz: $|\langle x, y \rangle| \leq \|x\| \|y\|$

VD.

Trong không gian Euclide $\mathbb{R}^n$ với tích vô hướng thông thường, bất đẳng thức C-S là:

$$\left| \sum_{i=1}^n x_i y_i \right| \leq \sqrt{\sum_{i=1}^n x_i^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n y_i^2}$$

4.3. Véc tơ trực giao

Định nghĩa. Trong một không gian Euclide V , hai véc tơ $x, y \neq \theta$ được gọi là *trực giao* (hay *vuông góc*) nếu $\langle x, y \rangle = 0$ và ký hiệu $x \perp y$

VD. Trong $\mathbb{R}^2$ với tích vô hướng Euclide cho

$$x = (2, -1), y = (2, 4)$$

Khi đó: $\langle x, y \rangle = 2.2 + (-1).4 = 0$

Vậy x, y là hai véc tơ trực giao

Nhân xét. Véc tơ θ được coi là trực giao với mọi véc tơ của V

4.4. Hệ véctor trực giao, trực chuẩn

Định nghĩa 1.

- Một hệ véctor trong không gian Euclide được gọi là *hệ trực giao* nếu các véctor của hệ trực giao từng đôi một.
- Một hệ véctor trong không gian Euclide được gọi là *hệ trực chuẩn* nếu hệ này trực giao và mọi véctor của hệ đều có chuẩn bằng 1.

VD1. Trong $\mathbb{R}^3$ với tích vô hướng thông thường

- $\{(1,1,0);(-1,1,2);(1,-1,1)\}$: hệ véctor trực giao
- $\left\{\left(\frac{1}{\sqrt{2}}, \frac{1}{\sqrt{2}}, 0\right); \left(-\frac{1}{\sqrt{6}}, \frac{1}{\sqrt{6}}, \frac{2}{\sqrt{6}}\right); \left(\frac{1}{\sqrt{3}}, -\frac{1}{\sqrt{3}}, \frac{1}{\sqrt{3}}\right)\right\}$: hệ véctor trực chuẩn

Định lý. Trong không gian Euclide nếu $u_1, u_2, \dots, u_k$ là một hệ véctơ trực giao và các véctơ $u_i \neq \theta, i = \overline{1, k}$ thì hệ véctơ này đltt.

Nhân xét. Trong một không gian Euclide n chiều, mọi hệ gồm n véctơ khác θ trực giao đều là một cơ sở của không gian đó.

Định nghĩa 2. Cơ sở trong Nhận xét trên được gọi là *cơ sở trực giao* của không gian Euclide. Nếu độ dài của mỗi véctơ trong cơ sở trực giao bằng 1 thì ta gọi nó là một *cơ sở trực chuẩn* của không gian Euclide.

VD2. Hệ các véctơ trong VD1 cho ta một cơ sở trực giao và một cơ sở trực chuẩn trong $\mathbb{R}^3$

4.5. Quá trình trực giao hóa Gram - Schmidt

Dùng để xây dựng cơ sở trực giao và cơ sở trực chuẩn của không gian Euclide từ một cơ sở cho trước.

Thuật toán.

B1. Chọn $\{e_1, \dots, e_n\}$ là một cơ sở bất kỳ của không gian Euclide n chiều V .

B2. Xây dựng cơ sở trực giao $\{u_1, \dots, u_n\}$ của V như sau:

Đặt $u_1 = e_1$

$$u_2 = e_2 - \frac{\langle e_2, u_1 \rangle}{\|u_1\|^2} u_1$$

$$u_3 = e_3 - \frac{\langle e_3, u_1 \rangle}{\|u_1\|^2} u_1 - \frac{\langle e_3, u_2 \rangle}{\|u_2\|^2} u_2$$

.....

$$u_n = e_n - \sum_{i=1}^{n-1} \frac{\langle e_n, u_i \rangle}{\|u_i\|^2} u_i$$

B3. Xây dựng cơ sở trực chuẩn $\{v_1, \dots, v_n\}$ của V bằng việc chuẩn hóa các vectơ ở B2. Tức: $v_1 = \frac{u_1}{\|u_1\|}, v_2 = \frac{u_2}{\|u_2\|}, \dots, v_n = \frac{u_n}{\|u_n\|} \Rightarrow \|v_i\| = 1; \forall i = \overline{1, n}$

VD1. Trong không gian Euclide $\mathbb{R}^3$, hãy trực chuẩn hóa cơ sở

$$E = \{e_1 = (1, -1, 0); e_2 = (0, 1, -1); e_3 = (1, 1, -1)\}$$

VD2. Hãy tìm một cơ sở trực chuẩn của không gian con của $\mathbb{R}^3$ sau

$$W = \left\{ (x_1, x_2, x_3) \in \mathbb{R}^3 \mid x_1 = x_2 + 2x_3 \right\}$$

Định lý 1. Mọi không gian Euclide n chiều đều tồn tại cơ sở trực chuẩn

Định lý 2. Nếu $E = \{e_1, \dots, e_n\}$ là cơ sở trực chuẩn của không gian

Euclide n chiều V thì mọi $x \in V$, x có thể biểu diễn duy nhất dưới dạng

$$x = \sum_{i=1}^n \langle x, e_i \rangle e_i$$

VD 3. Xét cơ sở trực chuẩn $\{v_1, v_2, v_3\}$ của $\mathbb{R}^3$ ở VD1. Hãy biểu

diễn $x = (1, 2, 3)$ thành một thtt của các véctơ của cơ sở trực chuẩn đó